

" ...

I- İPTAL İSTEMİNİN GEREKÇESİ

3.11.1995 günlü dava dilekçesi olduğu gibi aşağıya alınmıştır:

"27.10.1995 günü TBMM'de kabul edilen 4125 sayılı "Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkında Kanun ile Siyasi Partiler Kanunu ve Milletvekili Seçimi Kanununda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun", 28.10.1995 gün ve 22447 mükerrer sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

Seçim sistemini düzenleyici nitelikteki üç temel yasada değişiklikler yapan 4125 sayılı Yasa, hem 26.7.1995 gün ve 4121 sayılı Yasa ile yapılan Anayasa değişikliklerinde getirilmiş yeni Anayasal düzenin gerektirdiği hakların kullanımını sağlayacak düzenlemeleri içermediği ve bazı Anayasal hakların kullanımını engelleyerek bir seçim yapılmasını öngördüğü, hem de Anayasa'nın çeşitli maddelerinde düzenlenen ilkelere ters düştüğü için Anayasa'ya aykırıdır. Dilekçemiz, "siyasal" tercih ve tartışmalara hiç girmeden, tümüyle "hukuksal" gerekçelere dayandırılmıştır; ama, hukuksal kararların bazen siyasal sonuçlar doğurması doğaldır. Zaten Anayasa yargısının temel amacı da, siyasal sürecin Anayasa'ya uygun çerçevede cereyanını sağlamaktır.

4125 sayılı Yasa'nın Anayasa'ya aykırı maddeleri ve Anayasa'ya aykırılık nedenleri aşağıda ayrıntılarıyla sunulmuştur.

1- Anayasa'ya Uyum Yasalarının Çıkarılmamış Olmasından İleri Gelen, Genel Nitelikteki Anayasa'ya Aykırılık:

Bilindiği gibi, siyasal katılımın genişletilmesi amacıyla 26.7.1995 tarihli Yasa ile Anayasa değişiklikleri yapılmış; bu kapsamda Anayasa'nın "Başlangıç"ının yanı sıra, 33., 53., 67., 68., 69., 75., 84., 85., 93., 127., 135., 149. ve 171. maddeleri değiştirilmiş, 52. maddesi kaldırılmış ve böylelikle özellikle siyasal partiler ile bunların dernek, sendika, kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları, vakıflar, kooperatifler ile ilişkileri alanında yeni düzenlemeler getirilmiştir.

Bu aşamadan sonra, yapılan değişiklikler Anayasal güvenceye alınan hakların korunabilmesi için ilgili 19 (ondokuz) yasada değişiklik yapma zorunluluğu doğmuştur. Bu yasalar şunlardır:

1- Dernekler Kanunu, 2- Vakıflar Kanunu, 3- Sendikalar Kanunu, 4- Devlet Memurları Kanunu, 5- Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkında Kanun, 6- Milletvekili Seçimi Kanunu, 7- Siyasi Partiler Kanunu, 8- Mahalli İdareler ile Mahalle Muhtarlıkları ve İhtiyar Heyetleri Seçimi Hakkında Kanun, 9- Yükseköğretim Kanunu, 10- Kooperatifler Kanunu, 11- Veteriner Hekimliği Mesleğinin İcrasına, Türk Veteriner Hekimleri Birliği ile Odalarının Teşekkül Tazına ve Göreceği İşlere Dair Kanun, 12- Avukatlık Kanunu, 13- Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği Kanunu, 14- Türk Tabipler Birliği Kanunu, 15- Ziraat Odaları ve Ziraat Odaları Birliği Kanunu, 16- Türk Diş Hekimleri Birliği Kanunu, 17- Türk Eczacılar Birliği Kanunu, 18- Ticaret ve Sanayi Odaları, Ticaret Odaları, Sanayi Odaları, Deniz Ticaret Odaları, Ticaret Borsaları ve Türkiye Ticaret, Sanayi, Deniz Ticaret Odaları ve Ticaret Borsaları Birliği Kanunu, 19- Esnaf ve Küçük Sanatkarlar Kanunu.

Başka bir ifade ile bu yasalarda değişiklik yapılması, artık bir Anayasa emri haline gelmiştir. Bu zorunluluk yerine getirilmeden genel seçimlere gidilmesi, olsa olsa;

a) Anayasa'nın 77. maddesi gereği beş yıllık süre sonunda genel seçimlerin yapılması,

b) Anayasa'nın 116. maddesi gereği, 45 günün ötesinde hükümeteşizliğin önlenememesi nedeniyle Cumhurbaşkanınca seçimlerin yenilenmesine karar verilmesi gibi iki istisnai halde gündeme gelebilir.

Ama, ikinci durumda bile, Cumhurbaşkanının, siyasal katılım ve seçim ortamını Anayasa'ya uygun hale getirecek uyum yasalarının çıkarılmasını TBMM'den istemesinin gerektiği ileri sürülebilir.

Ancak, genel seçimlerin yasal tarihinden erkene alınarak yapılması, yukarıda aktarılan iki durumdaki zorunluluklardan değil, düpedüz siyasal nedenlerden kaynaklanmıştır. Dolayısıyla, yeni Anayasa değişikliklerinin gerekli kıldığı uyum yasaları çıkarılmadan genel seçimlere gidilmesini öngören 4125 sayılı Yasa, aşağıda açıklanan diğer aykırılık nedenleri yanında, bu bakımdan Anayasa'nın 33., 52., 53., 67., 68., 69., 75., 85., 93., 127., 135., 149 ve 171. maddelerine, "yasaların Anayasa'ya aykırı olamayacağını" belirten 11. maddesine, "demokratik hukuk devleti"ni düzenleyen 2. maddesine, "egemenliği ulus adına kullanmaya yetkili kılınan hiçbir kuruluşun hürriyetçi demokrasinin icaplarıyla belirlenmiş hukuk düzeni dışına çıkamayacağı"nı belirten Başlangıç bölümünün 3. paragrafına aykırıdır.

Başka türlü olabileceğini düşünmek, her durumda, siyasal yaşamla ve seçimlerle doğrudan ilişkili, fakat Anayasa gereklerine uygun duruma getirilmemiş yasalarla, rastgele bir tarihte genel seçimlere gidilebileceği anlamına gelir ki, demokratik bir hukuk devletinde bu düşünülemez.

Örneğin, 68. maddede yapılan Anayasa değişiklikleri partilerin; kadın, gençlik ve benzeri yan kollar kurma, yurt dışında örgütlenme ve faaliyette bulunma yasağını kaldırmış, ancak bu konudaki yasal düzenlemeler yapılmamıştır. Bu nedenle, örneğin yurt dışındaki vatandaşlara tanınan oy hakkının kullanılmasına ilişkin yasal düzenleme yapılmış olsaydı bile, yurt dışındaki parti örgütlenmesine ve faaliyetlerine ilişkin düzenlemeler yapılmadıkça bu hakkın kullanılması da fazla bir anlam taşımayacaktı.

Anayasa değişiklikleri ile güvenceye alınan hakların kullanımını düzenleyen mevcut yasalarda gerekli değişiklikler yapılmadığı sürece, bu hakların Anayasa ile tanınmış olmasının bir anlamı kalmayacaktır. Çünkü kullanılmayan hak, hak olarak değerlendirilemez.

Yapılan Anayasa değişiklikleri çerçevesinde, üniversite öğrencileri siyaset yapabilir; ama bu hakkı kullanmaları, yasaya göre suçtur.

Anayasa'ya göre partiler gençlik ve kadın kolu kurulabilirler, ama; yasaya göre bu yasaktır.

Dernekler, sendikalar, meslek örgütleri Anayasa'ya göre siyaset yapabilirler ama, önümüzdeki seçimler için bir partiye desteğini açıklayan sendikalar, 2821 sayılı Yasa'nın 58. maddesine göre kapatılma tehlikesi ile karşı karşıyadırlar.

Örnekler çoğaltılabilir. Anayasa değişiklikleri çerçevesinde değişiklik yapılması gereken yasalar, zaten daha önce belirtilmiştir.

Sonuç olarak, Anayasa'nın gerektirdiği yasal düzenlemeler yapılmadan alınmış bir seçim tarihinden hareketle, seçim yapılmasının Anayasa'ya uyar yönü yoktur. Çünkü, seçim oyların sandığa atılıp sonra sayılmasından ibaret mekanik bir işlem değildir. Demokratik anlamda bir "seçim"den söz edilebilmesi için, bütün düzenlemeleriyle gerçek bir seçim "platform"unun oluşmuş olması gerekir. Anayasa'ya uygunluk düzenlemeleri yapılmadığı için bu platform henüz yoktur.

Çünkü hukuk devleti, "istekler ve hesaplar" değil, "haklar" düzenidir. Demokratik hukuk devleti, bu hakları yalnız Anayasasında güvenceye almakla veya saymakla yetinmeyen, bu hakların her yurttaş ve kurum tarafından kullanılması için gerekli yasal düzenlemeleri yapan ve hakların kullanılma koşullarını yaratan devlet demektir.

Sonuç olarak, 4125 sayılı Yasa'nın Geçici 7. maddesi; Anayasa'nın gerektirdiği geçerli yasal düzenlemeleri yapmadan ve böylelikle Anayasa güvencesindeki hakların kullanımını engelleyerek veya erteleyerek, Anayasal zorunlulukların hiçbirinin olmadığı bir dönemde seçim tarihi belirlediği için Anayasa'nın; "egemenliği ulus adına kullanmaya yetkili kılınan hiçbir kuruluşun hürriyetçi demokrasinin icaplarıyla belirlenmiş hukuk düzeni dışına çıkamayacağı"nı belirten Başlangıç bölümünün 3. paragrafına; "demokratik hukuk devleti"ni düzenleyen 2. maddesine, "yasaların Anayasa'ya aykırı olamayacağını" belirten 11. maddesine aykırıdır.

2- "Ülke Seçim Çevresi Milletvekilliği" Konusundaki Düzenlemenin Anayasa'ya Aykırılığı:

4125 sayılı Yasa'nın 8. maddesiyle "ülke seçim çevresi milletvekilliği" adıyla yeni bir milletvekilliği "kategori"si getirilmiştir.

Yasa'nın 8., 9., 11., 13., 17. ve Geçici 4. maddesinde düzenlenen "ülke seçim çevresi milletvekilliği"nin Anayasa değişiklikleri sırasında da gündeme geldiği, ancak ilk tur görüşmelerde TBMM'de yeterli çoğunluğu sağlayamadığı için reddedildiği ve daha sonra Anayasa Komisyonu tarafından değişiklik metninden çıkarıldığı bilinmektedir.

I) "Ülke seçim çevresi milletvekilliği"nin Anayasal konumu:

"Ülke seçim çevresi milletvekilliği", 4125 sayılı Yasa'nın 8. maddesiyle 2839 sayılı Yasa'nın 3. maddesine eklenmiştir. Madde şöyledir:

"Milletvekili sayısı 550'dir. Bunun 100'ü ülke seçim çevresi milletvekili olarak seçilir. Ülke seçim çevresinden seçilen milletvekilleri, her parti bakımından her il için birden fazla olmamak kaydıyla, partinin yetkili kurulları kararıyla belirli iller ile ilişkilendirilir."

Buna göre, milletvekili genel seçimlerinde, illerin nüfuslarına göre belirlenen toplam 450 milletvekilinin yanısıra 100 milletvekili de "ülke seçim çevresi milletvekili" olarak seçilecek, bunların hangi illeri temsil edeceği, seçim sonrasında partilerin yetkili kurulları tarafından kararlaştırılacak ve her il'e bir milletvekili verilmek suretiyle dağıtılacaktır.

4125 sayılı Yasa ile getirilen "ülke seçim çevresi milletvekilliği" ile ilgili öbür hükümler çeşitli maddelerde düzenlenmiştir:

Bu milletvekilleri, birleşik oy pusulalarında yer almayacak (Madde 13/b), dolayısıyla seçmen bunlar için doğrudan oy, yani seçme hakkını kullanamayacak, partilere dağılımı yüzde onluk ülke barajını geçenler için "d'Hondt" sistemine göre yapılacak (Madde 17/1), boşalma durumunda ise, milletvekili "ara seçimi" sırasında yerlerine değişik bir yöntemle yenileri seçilecek (Madde 17/son) ve bu seçim döneminde adaylar, siyasi partilerin "yetkili organları"na belirlenecektir (Geçici Madde 4.).

a) Anayasa'nın 80. maddesine aykırılık:

Bilindiği gibi Anayasa'nın 80. maddesi, TBMM üyelerinin seçildikleri bölgeyi veya kendilerini seçenleri değil, bütün milleti temsil edeceklerini emreder. Bunun anlamı, milletvekillerinin "biri bölgeden" seçilecekleridir. Burada "bölge" kavramı, "seçim bölgesi" anlamına geldiğine, o da şu anki seçim sistemi açısından "il" olduğuna göre, milletvekilleri "biri il"den seçilecektir.

"Ülke seçim çevresi milletvekili" olarak adlandırılan milletvekilleri ise, biri ilden değil de, partilerin aldıkları oy oranına göre Türkiye genelinden seçileceklerdir.

"Ülke seçim çevresi milletvekil"lerinin "iller ile ilişkilendirilmesi", yasa teklifinde bulunmayan, daha sonra Anayasa Alt Komisyonu tarafından getirilen bir hükümdür. Nedeni de, Anayasa'ya aykırılığın bir ölçüde giderilmesidir. Bu yolla, Anayasa'nın 80. maddesi gereği "biri bölge"den seçilmesi gereken, ama teklifteki düzenleme ile bunun dışında Türkiye genelinde alınmış oylar ile seçilmesi istenen "ülke seçim çevresi milletvekil"leri, "bir ille ilişkilendirilerek" 80. madde kapsamına sokulmak istenmiştir.

Ancak, Anayasa'ya aykırılık, "ülke seçim çevresi milletvekil"lerinin, "bir il ile ilişkilendirilmesiyle" giderilemeyecek kadar büyüktür.

İlk olarak, yapılan düzenleme ile milletvekilliği fiilen iki kategoriye ayrılmakta ve milletvekilleri içinde bir tür "statü" farkı yaratılmaktadır. Bu statü farkının varlığı Yasa'nın 7 ayrı maddesinde kullanılan "ülke seçim çevresi milletvekilliği" deyiminden bellidir. Bunun bir bakıma önlenmesi amacıyla getirildiği anlaşılan "bir il ile ilişkilendirilme"nin de, "bölge milletvekilleri" arasındaki farkı gidermesi beklenemez. Çünkü, milletvekilleri ile seçmen ilişkileri, asıl seçim döneminde ve seçim çalışmalarında kurulan bir ilişkidir. "Ülke seçim çevresi milletvekilleri" seçim dönemi çalışmalarında doğal olarak olamayacaklardır. Seçim sonrası kurulacak ilişki ise, her milletvekilinin yasama görevi içinde yaptığı bağlantılar ile sınırlı kalacaktır.

b) Anayasa'nın 67. maddesine aykırılık:

Bunun yanı sıra, "ülke seçim çevresi milletvekili adayları"nın birleşik oy pusulalarında yer alması engellendiği ve oy sandıklarında bu adayların listelerini bulundurma zorunluluğuna ilişkin herhangi bir düzenleme yasayla getirilmediği için, seçmen hangi milletvekili adayına oy attığını bilemeyecektir. Çünkü, seçmenin adayları öğrenmesi için gerekli koşullar, yaratılmaması bir yana, bilerek engellenmiştir. Bu da Anayasa'nın 67. maddesindeki "seçme hakkı"nın ve "serbest oy" hakkının kullanılmasını kısıtlayan bir düzenlemedir ve anayasal bir hakkın kullanımını sınırlamak anlamına gelir.

c) Anayasa'nın 69. maddesine aykırılık:

"Ülke seçim çevresi milletvekili adayları"nın belirlenmesi yetkisi, partinin yetkili organlarına bırakılmıştır. Bu, Anayasa'nın 69. maddesiyle getirilen "parti içi düzenlemelerin demokrasi ilkelerine" uygun olması kuralına aykırıdır.

Kuşkusuz, demokrasi, "süre" ile sınırlı bir düzen değildir. Seçime, hem de Anayasal zorunluluk taşımayan bir seçime çok kısa süre kalmış olması, kimseye parti içi demokrasiyi askıya alma hakkı vermez. Hele bu hak, yasama organı tarafından hiç sınırlanamaz. Çünkü yasama organı, Anayasa'nın belirlediği hak ve özgürlüklerin kullanılması düzenine uymakla ve bunun gerçekleştirilmesi için gerekli koşulları hazırlamakla birinci derecede görevli organdır.

Oysa, iptali istenen düzenleme ile yasama organı, bu yükümlülüğünün tam tersine siyasal partilere, Anayasa'ya aykırı bir yetkinin kullanımı için yetki, hatta yetkinin de ötesinde görev vermektedir.

Anayasa'nın 69. maddesinde "ilkelerin uygulanması" konusunun yasa ile düzenleneceğinin belirlenmesi, yasa ile her yetkinin verilebileceği anlamını taşımaz. Çünkü, yasalar, ancak anayasal sınırlamalar içinde düzenleme yapabilirler.

Bu nedenle, "ülke seçim çevresi milletvekili adayları"nın belirlenmesinde, partilerin yetkili organlarını yetkilendiren hüküm, Anayasa'nın 69. maddesine aykırıdır.

d) Anayasa'nın 67. ve 2. maddesine aykırılık:

"Ülke seçim çevresi milletvekilleri"nde, "boşalma" olması durumunda getirilen sistem ise, hem "ilişkilendirme" kararıyla, hem de "ülke seçim çevresi" kavramının kendisiyle çelişkili bir durum yaratmaktadır.

Yasa'nın 17. maddesinin son fıkrası "ülke seçim çevresi milletvekilliği"nin boşalan üyeliklerini, daha önce getirilen "bir il ile ilişkilendirme" hükmünün aksine, ara seçim yapılan başka çevrelerin de seçimleri sırasında doldurmaktadır.

Fıkra:

"Milletvekilliği ara seçimlerinde boşalan üyelikler sırasında ülke seçim çevresi milletvekilliklerinin de bulunması halinde, ara seçim yapılan seçim çevrelerinde siyasi partilerin çıkaracağı ülke seçim çevresi milletvekilliklerinin sayısı, bu seçim çevrelerindeki geçerli oyların toplamı üzerinden bu madde hükümlerine göre hesaplanır. Ayrıca seçim yapılmaz." demektedir.

Bu hükme göre, TBMM'ye girmeye hak kazanan herhangi bir "ülke seçim çevresi milletvekili", partisi tarafından örneğin Ankara ile "ilişkilendirilecek" ancak herhangi bir nedenle üyeliğinin düşmesi durumunda; ülke seçim çevresi kavramına da ters düşen bir biçimde Türkiye seçmenlerince değil, ilişkilendirmenin gereği olarak yalnız Ankara çapındaki seçmenlerce de değil, sınırlı sayıdaki il seçmenlerince seçilecektir.

Milletvekili genel seçiminde partisinin yüzde onluk ülke barajını aşmasıyla seçilen ve böylece 1991 Milletvekili Genel Seçimi sonuçlarına göre yüzde onluk ülke barajı nedeniyle partisi en az 2.441.666 oy alması gereken bir "ülke seçim çevresi milletvekilliği", "ara seçim"

yapılan illerin nüfuslarıyla sınırlı olarak, üstelik yüzde onluk ülke barajı uygulanmadan ve çok daha az sayıda oy ile "ülke seçim çevresi milletvekili" seçilebilecektir ki, bu hem "eşit oy" ilkesine, hem de Anayasa Mahkemesi'nin daha önceki kararları gereğince bu ilkeleri kapsayan "demokratik hukuk devleti" ilkesine aykırıdır.

Yasada, "ülke seçim çevresi milletvekili" olarak tanımlanan milletvekilliği, aslında oluşum biçimi bakımından "nisbi temsil"i en iyi yansıtan sistemlerden biri olarak görülebilir ve bu açıdan da Anayasa'nın 67. maddesinin son fıkrasındaki "temsilde adalet" ilkesini gerçekleştirme bakımından olumlu bir adım olarak değerlendirilebilirdi. Adayların oy pusulalarında yer alması, adayların iller ile ilişkilendirilmesinin seçimden önce yapılması ve böylece seçmenlerin kime oy attıklarını bilmesi, adayların sırasının ön seçim ile belirlenmesi gibi yöntemlerin uygulanması, soruna "temsili ve hukuki" bir boyut katılmasını sağlayabilirdi.

Ancak, sistem Anayasa'ya uygun olarak düzenlenmemiştir. Anayasa Alt Komisyonu ve Anayasa Komisyonu'nda yapılan görüşmelerde dile getirilen sakıncalar giderilmemiş ve sonuçta, "lider partisi" modeline uygun olarak, aday belirleme yetkisi parti yetkili organlarına bırakıldığı için Anayasa'nın 69. maddesindeki "parti içi demokrasi ilkesi"ne; adaylar illere önceden dağıtılmadığı için Anayasa'nın 80. maddesine; seçmen adaylar konusunda bilgilendirilmediği için Anayasa'nın 67. maddesindeki "serbest oy" ilkesine ve "seçme hakkı"na, hele boşalan "ülke seçim çevresi milletvekilliği"nin ara seçimde yenilenmesi tümüyle bir hukuk ucubesi olduğu için Anayasa'nın konuyla ilgili neredeyse tüm maddelerine aykırı bir düzenleme ortaya çıkmıştır.

II) "Anayasa koyucu" tarafından reddedilen bir düzenlemenin "yasa koyucu" tarafından getirilmesinin Anayasa'ya aykırılığı:

Anayasa Değişikliği Teklifi'nin 9. maddesi ile Anayasa'nın 75. maddesinde değişiklik yapılarak, milletvekili sayısının 550'ye çıkarılmak, bunlardan 100 tanesinin de "Türkiye milletvekili" olarak düzenlenmek istendiği bilinmektedir.

Ancak "Anayasa koyucu", yalnızca milletvekili sayısının 550'ye çıkarılmasını onaylamış, Türkiye milletvekilliğini ise birinci turda Genel Kurul'da reddetmiş, bunun üzerine bu düzenleme Anayasa Komisyonu tarafından metinden tümüyle çıkarılmıştır.

Bu noktada, TBMM'nin, "yasama organı" olduğu; yasaları da, Anayasa değişikliklerini de yapan TBMM olduğu ve Anayasa değişiklikleri sırasında kabul edilmemiş olsa bile, yasa ile böyle bir düzenleme yapmaya yetkili olduğu ileri sürülebilir.

Ancak, yalnızca, TBMM'nin "yasa koyucu" olarak toplantı ve karar yeter sayısı ile "Anayasa koyucu" olarak toplantı ve karar yeter sayısının, ayrıca yasama süreçlerinin farklı olduğunun hatırlanması, ikisinin "aynı şey" olmadığını kanıtlamaya yeter.

Ayrıca, yasa koyucu olarak TBMM, Anayasa'nın emrettiği yasaları çıkarmak ve diğer yasal düzenlemeleri de Anayasa'ya uygun biçimde yapmakla yükümlüdür. Eğer TBMM'nin "anayasa koyucu" olarak kullandığı yetki ile "yasa koyucu" olarak kullandığı yetki "aynı" olsaydı, ne Anayasa'ya, ne yasama sürecine ilişkin kurallara, ne de bir işlevi olmayacağı için anayasa yargısına gerek kalırdı. TBMM, anayasayı da, yasaları da dilediği biçimde düzenler, yasaların anayasaya aykırı olmaması için de, gerektiğinde anayasayı değiştirirdi.

Nitekim, Anayasa'nın 87. maddesi TBMM'nin "genel" görev ve yetkileri arasında ilk sırada "kanun koyma, değiştirme ve kaldırma"yı saymış, Anayasa'nın değiştirilmesini ise 175. maddede "özel" biçimde düzenlemiştir.

Bu nedenle, Anayasa değişiklikleri sırasında reddedilen bir düzenlemenin, yasa ile getirilmesi başta Anayasa'nın 2. maddesindeki "demokratik hukuk devleti" ilkesi olmak üzere, Başlangıç bölümünün 3. paragrafındaki "egemenliği... millet adına kullanmaya yetkili kılınan hiçbir kişi ve kuruluşun, bu Anayasa'da gösterilen hürriyetçi demokrasi ve bunun icaplarıyla belirlenmiş hukuk düzeni dışına çıkamayacağı" ilkesine, 87. maddeye ve 6. maddedeki "hiçbir kişi veya organ(ın) kaynağını Anayasa'dan almayan bir yetkiyi kullanmayacağı" hükmüne aykırıdır.

Bu nedenle 4125 sayılı Yasa'nın 8. maddesi ile değiştirilen 2839 sayılı Yasa'nın 3. maddesinin birinci cümlesinden sonraki: "Bunun 100'ü ülke seçim çevresi milletvekili olarak seçilir. Ülke seçim çevresinden seçilen milletvekilleri, her parti bakımından her il için birden fazla olmamak kaydıyla, partinin yetkili kurulları kararıyla belirli iller ile ilişkilendirilir".

Cümleleri ile Yasa'nın diğer maddelerindeki bununla bağlantılı hükümlerin Anayasa'ya aykırı olduğu için iptali istenmektedir.

Sonuç olarak 4125 sayılı Yasa'da "ülke seçim çevresi milletvekilliği"ni düzenleyen hükümlerden;

I

a) 8. maddedeki;

"Bunun 100'ü ülke seçim çevresi milletvekili olarak seçilir. ülke seçim çevresinden seçilen milletvekilleri, her parti bakımından her il için birden fazla olmamak kaydıyla, partinin yetkili kurulları kararıyla belirli iller ile ilişkilendirilir". hükmünün Anayasa'nın 80. ve 69. maddelerine,

b) 13. maddenin (b) fıkrasının son cümlesinin, Anayasa'nın 2., 67. ve 68. maddelerine,

c) 17. maddenin son paragrafının, Anayasa'nın 2., 80. maddesine,

d) Geçici 4. maddenin, Anayasa'nın 69. maddesinin ilk paragrafına aykırı olduğu; diğer hükümler ise, bunların iptali halinde uygulanmasına imkan kalmayacağı için, Anayasa Mahkemesi Kanunu'nun 29. maddesinin 2. paragrafının Yüce Mahkeme'ye verdiği yetkiyle;

II- Tümünün, "anayasa koyucu" tarafından reddedilmiş bir düzenlemeyi "yasa koyucu" tarafından getirdiği için; Anayasa'nın "Başlangıç"ının 3. paragrafı ile 2., 6. ve 87. maddelerine aykırılığı nedeniyle iptali istenmektedir.

3- Bağımsız Milletvekilliğini Düzenleyen Hükümlerin Anayasa'ya Aykırılığı:

4125 sayılı Yasa ile 2839 sayılı Yasa'da bağımsızların aday olma, seçim çalışmalarını yürütme ve seçilmesine ilişkin hükümlerde çeşitli değişiklikler yapılmıştır. Bağımsız adaylar ile siyasal partiler arasında, ciddi eşitsizlikler yaratan bu değişikliklerin Anayasa'ya aykırı yönleri aşağıda sunulmuştur.

a) Bağımsız adayların oy pusulalarında yer almaması ve kendi oy pusulalarını kendilerinin bastırması:

4125 sayılı Yasa'nın 13. maddesinin (d) fıkrası ile bağımsız adaylar "birleşik oy pusulası"ndan çıkarılmış ve bağımsız adayların "oy pusulalarını Yüksek Seçim Kurulu'nun tayin edeceği ebat, şekil ve miktarda kendileri(nin) bastırarak ilan edilen süre içerisinde il seçim kurallarına teslim" edecekleri hükmü getirilmiştir.

Bu hüküm, en başta bağımsız adaylara "eşitliği bozucu" ek bir maddi külfet getirirken, ayrıca oy kullanma sırasında da çeşitli güçlükler doğuracak, siyasal partilerin veya bağımsız adayların lehine veya aleyhine "yasal olmayan" uygulamalar veya baskılar için de zemin yaratacaktır.

Örneğin, birleşik oy pusulası ile bağımsız adayın oy pusulası arasında oy zarfının ağırlığı ve görüntüsü bakımından kaçınılmaz olarak bir "kalınlık" farkı olacak, bu oy kullanan seçmenin "gizli" olması ve kalması bir zorunluluk olan tercihinin, orada bulunanlar tarafından anlaşılmasına yol açacaktır.

Ayrıca, bağımsız adaylarca YSK'ya yatırılacak paranın, oy pusulalarının basılmasında bağımsız adaylıklar yüzünden ortaya çıkabilecek gider farklılıklarını karşılamaya yönelik olduğu düşünülürse, böyle bir düzenlemenin Anayasa'nın 10. maddesindeki "eşitlik" ilkesine aykırılığı kendiliğinden ortaya çıkar.

Bu ve benzeri durumlar Anayasa'nın 67. maddesindeki "gizli oy" ilkesinin zedelenmesi sonucunu doğuracağı için de, Anayasa'ya aykırıdır.

Bunun yanında Anayasa Mahkemesi'nin 24.10.1968 tarih ve 13035 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan 1968/15 Esas sayılı kararında da belirtildiği gibi "serbest oy esasına göre yapılan seçim, seçmenin oyunu baskıya, kanun dışı bir müdahaleye uğramadan kullanabildiği seçimdir. Ancak bir eylemin serbest oy esasını zedelemesi için baskının mutlaka fiili ve maddi olması gerekmez. 'Serbestlik' ilkesi aynı zamanda seçmen iradesine dolaylı yollardan müdahalede bulunacak veya etki yapacak bir engel ve tedbirin seçmen karşısına çıkarılmamasını da zorunlu kılar."

Bağımsız adayların birleşik oy pusulalarında yer almayıp, ayrı oy pusulalarının olması, örneğin; pusulanın bitmesi, gelmemesi, kalmaması, az gelmesi ya da kime oy attığının seçim kurulu, oradaki vatandaşlar ve parti görevlileri tarafından anlaşılması ya da oy pusulalarının sandık kurulu tarafından oy kullanılan bölmeye konulması durumunda pusulaların çalınması, atılması, yırtılması gibi, oy kullanmayı etkileyici durumlar yaratabilecektir ki, bu "serbestlik" ilkesine aykırıdır.

b) Bağımsızların aday olma koşullarının güçleştirilmesi:

4125 sayılı Yasa'nın 13. maddesinin (a) fıkrasında, oy pusulalarının YSK tarafından bastırılacağına açıkça belirtilmesine karşın, (d) fıkrasında bundan vazgeçilmesinin, bağımsız adaylığın güçleştirilmek istenmesinden başka bir anlamı olamaz.

Yukarıda aktarılan ve Anayasa'ya aykırılığı açıklanan hüküm dışında, 20. maddede getirilen bir hüküm ile bağımsız adayların aldıkları oy oranı ne olursa olsun seçilemedikleri takdirde, aday olmak için yatırdıkları paranın Hazine'ye gelir olarak aktarılacağı belirtilmiştir.

Bilindiği gibi, 2839 sayılı Yasa'nın 41. maddesinin önceki hali yatırılan paranın Hazineye gelir olarak aktarılması için, alınan oy miktarının "o seçim çevresinin geçerli oy sayısının seçilecek milletvekili sayısına bölünmesinden çıkan rakamın üçte birinden az olması" koşulunu arıyordu ve bu düzenleme; seçilme şansı olsun olmasın rastgele herkesin milletvekili adayı olmasını önlemek ve adaylığa bir "ciddiyet" getirmek gibi, belki, "makul" görülebilecek bir anlayışla izah ediliyordu.

Ancak, bu kez bu koşuldan da vazgeçilmiş ve bağımsız aday milletvekilliğini bir oyla da kaybetse, yatırılan paranın Hazine'ye aktarılması hükmü getirilmiştir ki, bu bağımsızların aday olmasını güçleştiren bir düzenlemedir ve Anayasa'nın "eşitlik" ilkesine aykırıdır.

Ancak, bağımsızların aday olmalarını güçleştirici düzenlemeler bununla sınırlı kalmamaktadır.

Ayrıca bağımsızların seçim propagandası yapmaları "olanaksız" hale getirilmiştir. Yasa'nın Geçici 5. maddesi ile "propaganda çalışmaları"na getirilen sınırlamalar içine, teklifte bulunmamasına karşın, sonradan yapılan bir değişiklikle "seçim büroları"da alınmıştır.

Yasa teklifinde "propaganda amacıyla, bayrak, flama ve benzeri malzemeler" in asılabileceği yerler içinde "seçim irtibat binalarının önleri" de, sayılmışken, sonradan çıkarılmış ve böylece bağımsız adaylar, kendi seçim bürolarının önlerine bile propaganda malzemesi asamaz duruma getirilmişlerdir ki, bu Anayasa'nın 67. maddesindeki "bağımsız siyasi faaliyette bulunma" hakkına aykırıdır.

Bağımsızların aday olmasını güçleştirici düzenlemelerin son örneği, 4125 sayılı Yasa'nın 12. maddesiyle 2839 sayılı Yasa'nın 21. maddesinin değiştirilerek, bağımsız adayların "başvuru süresi"nin daraltılmasıdır.

Daha önce, bağımsızların adaylık başvurusu "önseçim gününden on gün sonra" iken; yapılan düzenleme ile "önseçim gününden bir gün önce"ye alınmıştır. Bu yolla, partilerden yalnız seçilemeyecek yer veya sırada aday gösterilenlerin değil, hiç aday gösterilmeyenlerin de, bağımsız aday olma hakkı sınırlanmış olmaktadır.

Bu da, Anayasa'nın 67. maddesindeki "bağımsız siyasi faaliyette bulunma hakkı"na, ayrıca 76. maddedeki "Otuz yaşını dolduran her Türk'ün milletvekili seçilebileceği" hükmüne aykırıdır. Çünkü, "milletvekili olabilmek" için, önce "aday" olabilmek gerekir. Bağımsızların "aday" olabilmesindeki sınırlanma, bu hakkın kullanımını da sınırlamaktadır.

Sonuç olarak, 4125 sayılı Yasa'nın "bağımsız adaylığı" düzenleyen hükümleri, Anayasa'nın eşitliği düzenleyen 10. "bağımsız siyasi faaliyette bulunma"yı düzenleyen 67. ve herkesin milletvekili olabileceğini düzenleyen 76. maddelerine aykırıdır.

4- 4125 Sayılı Yasa'nın 9. Maddesinin Anayasa'ya Aykırılığı

4125 sayılı Yasa'nın 9. maddesinin 2. fıkrası, her ilin çıkaracağı milletvekili sayısının bulunmasında, "son genel nüfus sayımı"nın esas alınacağını belirtmiştir.

Bilindiği gibi, Devlet İstatistik Enstitüsü Başkanlığın Kuruluş ve Görevleri Hakkında 219 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname'de, 23 Şubat 1990 tarihinde, 403 sayılı KHK ile

yapılan bir değişiklikle, daha önce beş yıl arayla yapılan nüfus sayımı süresi; 10 yıla çıkarılmıştır.

Türkiye'de, yerel yönetimlere dağıtılan paylardan, milletvekili sayısı hesaplamalarına kadar bir çok şeyin nüfusa göre yapıldığı da bilinmektedir.

Nüfus sayımı süresini beş yıldan 10 yıla çıkaran yasa sırasında, nüfus sayımlarının bu kadar uzun aralıklarla yapılmasının yaratacağı sakıncalar yanıtlanırken, dünyanın pek çok ülkesinde, yurttaşları evlerine hapsederek sayım yapılması yönteminin terk edildiğinden söz edilmiş ve Avrupa Birliği (AB)'ne tam üyelik başvurusu yapan Türkiye'nin nüfus sayımlarını ve sürelerini de AB standartlarına ulaştırması gereği, KHK'nin gerekçesinde belirtilmiştir.

Devlet İstatistik Enstitüsü (DİE) Başkanlığının Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname'de de, DİE'nin görevleri arasında "genel nüfus sayımı yapma"nın dışında, "nüfus analizlerine imkan verecek konularda anketler yaparak istatistiki bilgileri derlemek, değerlendirmek ve yayımlamak" (Madde 8/b) ile "ara sayımlar" yapmak sayılmıştır. Buna göre DİE, "sayımlardan önce deneme sayım ve anketler yapabileceği gibi, sayımlarla birlikte ve iki sayım devresi arasındaki devrede, ara sayımlar da yapar" (Madde 29).

Nitekim, DİE'nin bilimsel yöntemlerle "tahmin"lerde de bulunduğu ve bunların isabet oranının çok yüksek olduğu bilinmektedir ve bu husus Anayasa Komisyonu görüşmeleri sırasında çeşitli komisyon üyeleri tarafından da dile getirilmiştir.

Ayrıca DİE tahminleri değişik bilimsel etkenlere göre yapılmakta ve hesap yöntemleri ayrı ayrı belirtilmektedir. Bu nedenle DİE'nin bir nüfus sayımı yapılmadan da, illerin nüfuslarını hattâ, son yıllarda Türkiye'nin yaşadığı "iç göçler" gibi olağan dışı nüfus hareketlerini de göz önünde tutarak tahmin etmesi mümkündür.

Buna karşın, yasa, illere düşecek milletvekili sayısının hesaplanmasında 1990 nüfus sayımının esas alınması ilkesini getirerek, bazı illerin kendine düşenden fazla, bazılarının da daha az milletvekili çıkarmasına yol açacak bir düzenleme yapmıştır.

Sonuç olarak, illere düşecek milletvekili sayısının hesaplanmasında son (1990) nüfus sayımı verilerinin esas alınacak olması, bazı illerin lehine, bazı illerin de aleyhine bir durum yaratmaktadır. Milletvekilliklerinin illere nüfuslarına göre dağıtılmasının nedenleri bilinmektedir. Nüfusu az olan il'e daha az, nüfusu çok olan il'e daha çok milletvekilliği verilerek, bir milletvekiline düşen oy oranında bir adalet sağlanmaya çalışılmaktadır.

Yapılacak seçimde, illerin milletvekili sayısının hesaplanmasında 1990 nüfus sayımının esas alınması, bazı illerde kullanılan oyları daha "ağırlıklı" hale getireceği için hem Anayasa'nın 67. maddesinde düzenlenen "eşit oy" ilkesine, hem de yine aynı maddede tanınan "seçme hakkı"na aykırıdır.

Çünkü, Anayasa'nın 2. maddesinde belirtilen "demokratik devlet"in gerçek biçimde tesisi, "seçme hakkı"nın bu hakka sahip herkes tarafından "eşit" biçimde kullanılabilmesiyle mümkündür. İptali istenen madde, bunu olanaksız kıldığı için Anayasa'ya aykırıdır.

Nitekim, maddenin bu biçimiyle Anayasa'ya aykırı olacağı Anayasa Alt Komisyonu'nda da, Anayasa Komisyonu'nda da dile getirilmiş ve Alt Komisyon'un bazı üyeleri tarafından "son

nüfus genel sayımına dayalı olarak Devlet İstatistik Enstitüsünün yıl sonu resmi nüfus tahminleri" biçiminde değiştirilmesi önerilmiş, ancak bu öneri reddedilmiştir.

Sonuç olarak, yapılacak milletvekili seçimlerinde, milletvekili sayılarının illere dağıtımında 1990 nüfus sayımı sonuçlarının esas alınmasına ilişkin 9. maddenin 2. fıkrasındaki ibarenin, Anayasa'nın 67. maddesine aykırı olduğu için iptali istenmektedir.

5- 4125 Sayılı Yasa'nın 16. Maddesinin Anayasa'ya Aykırılığı:

4125 sayılı Yasa'nın 16. maddesiyle 2839 sayılı Yasa'nın 34. maddesinin ikinci fıkrası değiştirilmiş, maddenin ilk cümlesiyle "seçim çevresinde geçerli oyların toplamının o çevreden çıkacak milletvekili sayısına bölünmesiyle elde edilecek sayıdan az oy alan siyasi partilere ve bağımsız adaylara milletvekili tahsis edilmeyeceği" belirtilmiş, ancak böyle bir baraj iki milletvekili çıkaran yerlerde yüzde elliye, üç milletvekili çıkaran seçim çevrelerinde %33'e ulaşacağı ve bunu da gerçekleştirmek çok zor olacağı için, ilk bakışta olumlu gibi görünen, ancak, "d'Hondt" sisteminin özüne aykırı olan, yüzde 25 barajı konmuştur.

Bilindiği gibi Anayasa'nın 67. maddesine 26.7.1995 gün ve 4121 sayılı Yasa ile kabul edilen Anayasa değişiklikleri sırasında; "seçim kanunları(nın) temsilde adalet ve yönetimde istikrar ilkelerini bağdaştıracak biçimde düzenlene"ceğine ilişkin hüküm eklenmiştir. "d'Hondt sistemi"nin, temsilde adaleti en iyi yansıtan sistem olduğu, öğretide kabul edilen bir husustur.

Yapılan düzenleme ile ülke barajı dışında ikinci bir baraj getirilmektedir. Bu, milletvekili tahsisi için geçerli oyların toplamının çıkacak milletvekili sayısına bölünmesiyle elde edilecek oy sayısıdır ki, özellikle bağımsız adaylar açısından ayrı ve yüksek bir baraj anlamına gelmektedir.

Örneğin, bir milletvekiline düşen oy sayısının 100.000 olduğu bir seçim çevresinde, bu oyun altında kalan hiçbir parti ve bağımsız aday ilk anda milletvekili çıkaramayacak ve bu takdirde 2839 sayılı Yasa'nın 34. maddesinin 5. fıkrasına göre, zaten "d'Hondt" sistemi uygulanacaktır.

Birden çok parti bu sayıyı geçtiği takdirde oylar bölünerek küçüleceği için bir veya daha çok parti 100.000 oy ile birden çok milletvekili çıkaracak ve küçülen sayılar nedeniyle 50.000, 33.000 vd. oy ile partiler milletvekilliği kazanabilecek, ancak 99.000 oy alan bir bağımsız aday seçilemeyecektir.

Diğer yandan, baraj oranı illerin milletvekili sayısına göre de değişecektir. Örneğin 11 milletvekili çıkaracak bir seçim çevresinde baraj yaklaşık yüzde dokuza, 18 milletvekili çıkaran bir seçim çevresinde yüzde altıya inecektir. Ama dört milletvekili çıkaran bir seçim çevresinde yüzde 25, beş milletvekili çıkaran bir seçim çevresinde yüzde 20 olacaktır ki, bu oyların eşitliği ilkesine aykırıdır.

Tüm bunlara ek olarak, zaten Türkiye'de 1983 yılından beri uygulanan bir ülke barajı vardır ve genel ülke barajları "yönetimde istikrar" ilkesi ile izah edilmektedir.

Anayasa Mahkemesi'nin 1968 yılında benzer bir hükmün o zamanki seçim yasasına eklenmesi üzerine "iptal" kararı aldığı da bilinmektedir. İptal edilen hüküm şudur:

"Bir seçim çevresinde kullanılan muteber oy pusulaları toplamının, o çevreden çıkacak milletvekili sayısına bölünmesiyle elde edilecek sayıdan az oy alan siyasi partilere ve bağımsız adaylara milletvekilliği tahsis edilmez. Bu gibi hallerde, milletvekilliği elde edemeyen siyasi partiler veya bağımsız adaylar ve aldıkları oylar nazara alınmaksızın milletvekilleri geriye kalan partiler ve bağımsız adaylar arasında yukarıdaki fıkra gereğince paylaşılır.

Şayet seçime katılan siyasi partilerden ve bağımsız adaylardan hiçbir yukarıki fıkra da gösterilen sayı kadar oy alamamışlarsa, milletvekillikleri gene ikinci fıkra hükümlerine göre paylaşılır."

Yüce Mahkeme "engelli seçim sistemi" olarak adlandırdığı düzenlemeye ilişkin 1968/15 Esas sayılı iptal kararını, 1961 Anayasası'nın 2. maddesindeki "demokratik devlet ilkesine", 55. maddesindeki "seçme ve seçilme hakkına", 56. maddesindeki "serbestçe siyasi faaliyette bulunma" ve "çok partili siyasal hayat" ilkelerine, 68. maddedeki "otuz yaşını dolduran her Türkün milletvekili seçilebileceği" kuralına dayandırmıştır.

1961 Anayasası'nda yer alan bu hükümlerin tümü hiçbir sınırlama getirilmeden 1982 Anayasası'nda da yer almaktadır.

Yapılan düzenleme, partilere aldıkları oy oranında parlamentoda temsil hakkı vermediği, çok küçük farklarla bile kimi partilerin daha çok sayıda milletvekilliği kazanması, bazılarının ise, aldıkları oy oranında bile milletvekili çıkaramaması sonucunu doğuracağı için, Anayasa'nın 67. maddesinin son fıkrasındaki "temsilde adalet" ilkesine, seçmenlerin oyları arasında "fark" yarattığı için "eşit oy" ilkesine aykırıdır.

Diğer yandan Anayasa'nın 76. maddesi, "Otuz yaşını dolduran her Türk milletvekili seçilebilir" dediği halde, bu düzenleme, gerekli koşulları yerine getirmiş adayların milletvekili olmasını engellemektedir.

Kaldı ki, "d'Hondt sistemi" alınan oyların parlamentoda, hem en "adil" biçimde temsil edilmesi, hem de sonuçlar bakımından yönetimde istikrar sağlanması amacıyla oluşturulmuş ve bu niteliği bütün dünyaca kabul edilmiş bir sistemdir. Kendi barajını kendisi koyar. Ayrıca bir baraj getirilmesine gerek yoktur.

Bu nedenle, bu hüküm Anayasa'nın 76. maddesindeki "otuz yaşını dolduran her Türkün milletvekili seçilebileceği" hükmüne aykırıdır.

Konuya siyasal partiler açısından yaklaşıldığında ise, Anayasa gereği "demokratik siyasal hayatın vazgeçilmez unsuru" olan siyasal partiler arasında "demokratik olmayan" bir fark yaratılacaktır.

Belirtilen nedenlerle, 4125 sayılı Yasa'nın 16. maddesiyle 2839 sayılı Yasa'nın 34. maddesinin 2. fıkrasını değiştiren:

"Bir seçim çevresinde kullanılan geçerli oyların toplamının o çevreden çıkacak milletvekili sayısına bölünmesiyle elde edilecek sayıdan az oy alan siyasi partilere ve bağımsız adaylara milletvekili tahsis edilmez. Ancak, iki ve üç milletvekili çıkaran seçim çevrelerinde bu oran yüzde yirmibeş olarak uygulanır ve bu seçim çevrelerinde kullanılan geçerli oyların yukarıda belirtilen oranlardan azını alan siyasi partilere ve bağımsız adaylara milletvekilliği tahsis edilmez"

hükmünün:

Anayasa'nın 2., 67., 68. ve 76. maddelerine aykırı olduğu için iptali istenmektedir.

6- Yurt Dışında Bulunan Vatandaşların Oy Kullanma Haklarının Sınırlanmasının Anayasa'ya Aykırılığı:

Yıllardır tartışılan ve çeşitli şikayetlere de konu olan yurt dışındaki vatandaşların seçimlerde oy kullanabilmesi konusu, yapılan Anayasa değişiklikleri ile Anayasal bir hak haline getirilmiştir.

26.7.1995 gün ve 4121 sayılı Yasa ile Anayasa'nın 67. maddesinin ikinci fıkrasında seçim esaslarını düzenleyen paragrafa:

"Ancak, yurt dışında bulunan Türk vatandaşlarının oy hakkını kullanabilmeleri amacıyla kanun, uygulanabilir tedbirleri belirler" cümlesi eklenmiştir.

Öncelikle bu hükmün, ayrı bir fıkra halinde değil de, bir cümle halinde aynı fıkraya ek olarak düzenlenmesinin hukuksal anlamı üzerinde durulmalıdır.

67. maddedeki düzenleme, yurt dışındaki yurttaşlarımızın da, 67. maddenin birinci fıkrasında belirtilen seçme, seçilme vb haklara sahip yurttaşlar olarak değerlendirildiğini; ikinci fıkrada düzenlenen açık sayım ve döküm ile yargı yönetim ve denetimi gibi, seçim esaslarına uymanın yurt dışındaki yurttaşlarımızın seçim hakkını kullanmasında bazı engeller yaratması halinde, bunların telafisi için, yasa ile "uygulanabilir tedbirler" almanın da mümkün olduğunu gösterir.

Sonuç olarak, yurt dışındaki yurttaşlar için oy kullanma bir "hak"tır, sınırlanamaz, engellenemez; yalnızca oy kullanmaları için yurt içindeki seçim esaslarından farklı esaslar getirilebilir.

Yurt dışındaki yurttaşların oy kullanabilmeleri için, dünyada; mektupla oy kullanma, kendilerine posta ile yollanan oy pusulalarının büyükelçilik veya konsolosluklara teslimi, seçim öncesi dış temsilciliklerde doğrudan oy kullanımı ve bunu birkaç haftalık süreye yayma, işlemi ülkedeki seçim gününden bir süre önce sonuçlandırıp döküm ve sayımı kolaylaştırarak seçim sonuçlarının gecikmemesini sağlama, vekaletname ile oy kullanımı vb. gibi değişiklik yöntemler uygulandığı bilinmektedir.

Bu yöntemlerin hepsi bir "hak"ın kullanımını sağlama amacına yöneliktir.

Yukarıda aktarılan Anayasa değişikliği ile, yurt dışında yaşayan yurttaşlarımızın oy kullanması bir "hak" haline gelmiştir. Yasa koyucunun, bu hakkının kullanımını sağlayacak yasal düzenlemeyi Anayasa'nın öngördüğü istisnaları da içerecek biçimde yapması bir zorunluluktur ve hatta bunun özel bir yasa ile yapılmasının gerekip gerekmediği bile tartışma konusudur.

a) Oy kullanma hakkının sınırlanması Anayasa'ya aykırıdır.

Yasa teklifinin görüşülmesi sırasında Anayasa Komisyonu'nda, Anayasa Alt Komisyonu'nda ve TBMM Genel Kurulu'nda bu zorunluluk dile getirilmiş ve yurt dışındaki

yurttaşların oy kullanma haklarını düzenleyen bir yasa olmadan seçime gidilmesinin, Anayasa'ya aykırı bir durum yaratacağı belirtilmiştir.

Yasa teklifinin ilk halinde, yurt dışındaki yurttaşların oy kullanımı "gümrük kapıları" ile sınırlanmıştır.

"Geçici Madde 2- Bu Kanunun yayımından sonra yapılacak ilk milletvekili genel seçiminde, yurt dışındaki yurttaşlarımızın oy kullanmalarında yürürlükteki hükümlere göre gümrük kapılarında oy kullanma yöntemi uygulanır"

Anayasa Alt Komisyonu bu düzenlemenin Anayasa'ya aykırı olduğu noktasından hareketle Anayasa Komisyonu'na, yurt dışındaki yurttaşlarımızın da oy kullanmalarını mümkün kılacak ayrıntılı bir öneride bulunmuştur.

Alt Komisyon raporunda "Anayasa'nın 67 nci maddesi(nin) yurt dışındaki vatandaşlarımızın oy kullanabilmelerinde genel ilkelerden ayrılabilmeyi öngördüğü" belirtildikten sonra şu öneriler sıralanmış ve oy kullanma hakkının gümrük kapıları ile sınırlanmasının Anayasa emrinin yerine getirilmemesi olacağı belirtilmiştir.

"1. YSK'nun yurt dışı için özel oy pusulalarını tanzim edip Dışişleri Bakanlığına vermesi, yurt dışındaki seçim işlemlerinin Dışişleri Bakanlığınca yerine getirilmesi,

2. Dışişleri Bakanlığının, oyların sayım ve dökümünü yaparak YSK'ya bildirmesi,

3. Oy verme işlemlerinin 3/4 haftaya yayılması,

4. Devletler hukuku karşısında bu işlemlerin seçim değil, temsilciliklerde vatandaşlıkla ilgili bir işlem olarak değerlendirilmesi,

5. Bununla ilgili temel düzenlemenin ilgili kanunlarda yapılması, bu seçimle ilgili düzenlemenin bu Teklife geçici madde olarak eklenmesi."

Bu öneriler Anayasa Komisyonu tarafından maddeleştirilmemiş ve metin eski haliyle kabul edilmiştir.

Daha sonra yasa teklifinin TBMM Genel Kurulu'nda görüşülmesi sırasında yapılan düzenlemenin Anayasa'ya aykırılığı iddiasının ciddiliği karşısında verilen bir önerge ile Geçici 2. madde yayınlanmış biçimine getirilmiştir:

"Geçici Madde 2- Bu Kanunun yayımından sonra yapılacak ilk milletvekili genel seçimi için yurt dışında mukim vatandaşlarımızın oturdukları ülkelerde oy kullanmaları, serbest, eşit, gizli, tek dereceli, genel oy açık sayım ve döküm esaslarına göre Yüksek Seçim Kurulunun yönetiminde gerçekleştirilir.

Yüksek Seçim Kurulu bu seçimin gerçekleşmesi için, gerekli gördüğü hallerde uygun gördüğü yurtdışındaki Dışişleri Bakanlığı personelini görevlendirebilir. Bu seçimler için Yüksek Seçim Kurulunun öngördüğü hususlar Dışişleri Bakanlığınca uygulanır. Bu seçimlerin yurtdışında gerçekleştirilmesi konusunda fiili veya hukuki herhangi bir engelin veya sair zorunlu hallerin görülmesi durumunda 26.4.1961 tarih ve 298 sayılı Kanunun gümrük kapılarında oy vermeye ilişkin 94 üncü maddesi uygulanır."

Görüldüğü gibi yasa koyucu tarafından yapılan düzenleme, bir hakkın kullanılmasından çok, kullanılmamasına ve Anayasa'ya aykırılık iddiasının görünürde giderilmesine yöneliktir.

Bu amaç ve telaş içinde yapıldığı öylesine açıkça bellidir ki, seçim takvimini belirlemek üzere YSK'ya yetki veren ve Geçici 2. maddenin ilgili hükmüne koşut biçimde düzenlenmesi gereken Geçici 3. maddede "gümrük kapılarında oy verme işlemi" unutulmuş ve aynen kalmıştır.

Anayasa'nın 67. maddesinin 2. fıkrasının 2. cümlesi yurt dışındaki yurttaşların oy kullanmalarını sağlamak amacıyla, 1. cümledeki esaslardan ayrılabilir düzenlemeler yapılabilmesini mümkün kılarken; yasa tam tersine neredeyse hepsini sayarak (yalnızca yargı yönetim ve denetimi ilkesi sayılmamıştır), bu hakkın kullanılamaması için peşinen "mazeret" yaratmıştır.

Önce, YSK'ya uyması zorunlu sınırlar getirilmiş, sonra, adeta "bu sınırlamalara uyarak oy kullanılabiliyorsan kullan, yoksa maddenin son fıkrasına sığın, yetiştiremiyorum, o yüzden sadece gümrük kapılarında oy kullanıracakını açıklarsın" denilmiştir.

Nitekim, YSK'nın Yasa yürürlüğe girdikten hemen sonra yayınlanan, 29.10.1995 tarih ve 329 nolu kararıyla yurt dışındaki yurttaşlarımızın yalnızca gümrük kapılarında oy kullanabilecekleri açıklanmıştır:

"Oy verme günü gözönüne alındığında, yurt dışındaki vatandaşlarımızın oturdukları ülkelerde sağlıklı ve düzenli bir biçimde oy kullanabilmeleri için gerekli düzenlemelerin yapılmasına olanak bulunmadığı gibi, kimi ülkelerinde kendi mevzuatlarına göre güvenlik nedeniyle seçim yapılmasına izin verilmeyeceğini belirtmeleri karşısında, yurt dışında mukim vatandaşlarımıza oturdukları ülkelerde oy kullandırılmasının fiilen ve hukuken mümkün bulunmadığı sonucuna varılmış ve bu nedenle yurt dışında oturan vatandaşlarımıza gümrük kapılarında oy kullandırılmasına karar verilmesi gerekmiştir."

Böylece, Anayasa'nın 67. maddesinin 2. fıkrasının amir hükmüne karşın, yurt dışındaki vatandaşların oy hakkını kullanmaları yasa ile sınırlı hale getirilmiştir. Çünkü, yurtdışındaki vatandaşlarımızın ancak Türkiye'ye gelmeleri halinde oy kullanacaklardır. Oysa, oy hakkının yerinde kullandırılmasını sağlamak devletin görevidir.

Kuşkusuz bu konuda sorumlu elindeki yasayı uygulamakla yükümlü olan YSK değil, Anayasa'ya aykırı yasa çıkaran ve onu bu yasayı uygulama mecburiyetine iten yasa koyucudur.

Bu noktada, tartışmaları Anayasa Komisyonu tutanaklarına da yansıyan ve YSK kararına temel olduğu "kimi ülkelerin de kendi mevzuatlarına göre güvenlik nedeniyle seçim yapılmasına izin verilmeyeceğini belirtmeleri karşısında" ibaresinden anlaşılan "kimi ülkeler"e ve bu ülkelerden istenenlerin neler olduğuna değinmek gerekmektedir.

Anayasa Komisyonu'nda Dışişleri Bakanlığı adına açıklamalar yapan Yurtdışında Yaşayan Türkler Genel Müdür Yardımcısı Sayın Senbir Tümay'ın da belirttiği gibi, bu yurttaşlarımızın oy kullanma hakkını kullanabilmesi için yapılması gereken düzenlemeler hakkındaki çalışmaların "hareket noktası seçimlerin 24 Aralıkta yapılacağı esası olmuştur" (Anayasa Komisyonu Tutanağı, s. 159) Oysa anayasal bir hakkın kullanımı, seçim anayasal bir zorunluluk değilse "süre" ile sınırlanamaz.

Bu nedenle, Dışişleri Bakanlığı'nın yaklaşımının, yurt dışındaki yurttaşlarımızın oy kullanıp kullanamayacağı ya da oy kullanması için yapılması gerekenlerin neler olduğu konusundan çok, oy kullanmalarının 24 Aralık'a yetişip yetişmeyeceği olduğu anlaşılmaktadır.

Bunun dışında Dışişleri Bakanlığı temsilcisinin açıklamalarından, yurt dışında oy kullanma hakkının düzenlenmesi için neler yapılması gerektiği ayrıntılarıyla belirtilmiş, bu konuda yapılacak yasal düzenlemelerde yer alması gereken hususlar, seçim sandıklarının kurulacağı yerlerden, sandık görevlilerine, siyasal faaliyet ve propagandaya ilişkin hususlara, para cezalarına ve 18 yaşındakilerin seçmen yazımına kadar her konuya değinilmiştir. YSK kararında yer verilen "kimi ülkelerin de kendi mevzuatlarına göre güvenlik nedeniyle seçim yapılmasına izin vermeyecekleri"ne dair savın dayanağı ise, Dışişleri Bakanlığı temsilcisi tarafından belirtildiğine göre "Almanya"dır, yani "kimi ülkeler" değil, "bir ülke"dir ve Almanya'ya yöneltilen soruda "seçim günü" olarak "bir gün"mü, "birden çok gün"mü gösterildiği ve alınacak "uygulanabilir önlemler"den söz edilip edilmediği bilinmemektedir.

Bir milyondan çok Türk yurttaşının yaşadığı Almanya'da, bir günde bu kadar insanın oy kullanması, elçilik, konsolosluklar ve başka yerlere konacak sandıklar çevresinde kilometrelerce kuyruk oluşturulması anlamına gelir ve böyle bir seçimin güvenliğini kuşkusuz kolay kolay hiçbir devlet sağlayamaz. Zaten bunun için, yurt dışında oy kullanma süreye yayılır ve 2 ilâ 3 hafta sürer. Bu nedenle, seçim güvenliğinin sağlanamayacağı" yanıtı, yöneltilen soruya göre değişir.

Ancak tüm bunlar, oy kullanma hakkının sınırlanmasının gerekçesi olamaz. Çünkü, yasal düzenlemeler bu tür durumların ihtimallerini göz önünde tutacak biçimde hazırlanır ve ayrık durumlar için de ilgili birime yetki verir. Zaten, YSK'nın bu konuda yetkin ve ayrıca ayrık durumlar için tek yetkili olduğu bilinmektedir.

Sonuç olarak YSK kararında yer verilen bilgiler doğru da olsa, yasa ile düzenlenip, bir hakkın kullanılmasını engellemeyecek konular değildir ve yurt dışındaki yurttaşlarımızın oy kullanma hakları anayasal çerçevede düzenlenmemiştir.

b) Düzenleme Yetkisinin Devri Anayasa'ya Aykırıdır:

Anayasa'nın 67. maddesinin 2. fıkrasının 2. cümlesi, oy hakkının kullanılabilmesi amacıyla uygulanabilir tedbirlerin "yasa ile alınması" gerektiğini açıkça belirtmiştir.

Geçici 2. maddenin 1. fıkrasında hiçbir düzenleme yoktur, yalnızca Anayasa'daki ilkeler sayılmıştır. Oysa Anayasa, bu konuda "uygulanabilir önlemler"e ilişkin ilkelerin belirtilmesi biçiminde de olan, bir yasal düzenleme yapılmasını emretmiştir; yasa koyucu buna uymak zorundadır, bu yetkiyi devredemez.

Anayasa ile güvenceye alınmış bir hakkın kullanımının yasa ile düzenlenmesi demek, Anayasa'da yer verilen genel ilkelerin açıklanması, uygulama yöntemlerinin belirtilmesi, kuralların konması ve yaptırımlarının düzenlenmesi demektir. Yoksa, Anayasa'da yer alan ilkelerin aynen sayılması, o hakkın yasa ile düzenlenmesi demek değildir.

Anayasa'nın 7. maddesinde yasama yetkisinin TBMM tarafından kullanılacağını ve devredilemeyeceğini açıkça belirtmiştir. Ayrıca, hiçbir kişi veya kuruluşun kaynağını Anayasa'dan almayan bir yetkiyi kullanamayacağını da emretmiştir.

Bu nedenle, yurt dışındaki yurttaşlarımızın oy verme hakkını kullanmaya yönelik bir yasa, ayrıntılı olmak ve düzenlenen kuralları uygulamak üzere bir kuruluşa görev vermek zorundadır.

Ama iptali istenen hüküm, hiçbir düzenleme yapmadan, yalnızca Anayasa'daki ilkeleri sayarak uygulama yetkisini ve uygulama çoğu kez düzenlemeyi de içereceği için düzenleme yetkisini YSK'ya devretmiştir. Bu, Anayasa'nın 7. maddesindeki yasama yetkisinin devredilemeyeceği ve hiçbir kuruluşun Anayasa'dan almayan bir yetkiyi kullanamayacağı ilkesine aykırıdır.

II- "Bulunan" ve "mukim" ifadeleri:

Anayasa'nın 67. maddesinin 2. fıkrasının 2. cümlesi "yurtdışında bulunan Türk vatandaşları'nın oy hakkını güvenceye alırken, yasa bunu "mukim"lerle sınırlandırmış ve bu yoldan da oy kullanma hakkına sahip olanların sayısını azaltmış; daha önce yasada bulunan "mukim" ifadesini, Anayasa'daki "bulunan" ifadesine tercih etmiştir.

Oysa, bilindiği gibi "mukim", ikamet eden demektir ve bir yerde yerleşmiş olmayı ifade eder. Oysa Anayasa "bulunanlar"ı tercih etmekle, çeşitli nedenlerle ve geçici sürelerle ve hatta devlet görevi veya bursu ile yurt dışında olanları da, oy hakkı kapsamına almıştır. Yasadaki "mukim" kavramı, bu hakkında daraltılması anlamına geldiği için Anayasa'ya aykırıdır.

Sonuç olarak 4125 sayılı Yasa'nın;

I

a) Geçici 2. maddesinin tamamının, Anayasa'nın emrettiği yasal düzenlemeyi içermediğinden Anayasa'nın ilgili 67. maddesinin 2. fıkrasının 2. cümlesine ve "seçme hakkı"nı düzenleyen 1. paragrafına; Anayasa'nın bağlayıcılığı ve üstünlüğüne ilişkin, yasaların Anayasa'ya aykırı olamayacağını amir 11. maddesine; halkın kendi kendisini yönetmesi ve bunu sağlayan yolların açık tutulması anlamına gelen 2. maddedeki demokratik hukuk devleti ilkesine;

b) Yasakoyucunun bizzat yasa ile yapması gereken bir düzenlemeyi yapmayıp, düzenleme yetkisini YSK'ya devretmesi Anayasa'nın 7. maddesine;

II- Geçici 2. Maddesinin 1. fıkrasındaki "mukim" sözcüğünün, Anayasa'nın 67. maddesine;

aykırı olduğu için iptali istenmektedir.

7 -18 Yaşını Bitiren Yurttaşların Oy Kullanma Haklarının Düzenlenmemesi:

4125 sayılı Yasa'nın 3. maddesi ile 298 sayılı Yasa'nın 34. maddesinin üçüncü fıkrası değiştirilmiş ve seçmen yaşı, Anayasa'ya uygun biçimde 18 olarak düzenlenmiştir.

26.7.1995 tarih ve 4121 sayılı Yasa ile yapılan Anayasa değişiklikleri sırasında Anayasa'nın 67. maddesinin 3. fıkrasındaki yaş 20'den 18'e indirilmiş ve böylece 18 yaşını bitiren her yurttaş seçme hakkına kavuşturulmuştur. Oy kullanma hakkına kavuşan seçmen sayısı, şu anda oy kullanan 32 milyon seçmenin dörtte biri oranındadır.

Ancak bir hakkın kullanılabilmesi için Anayasa'da tanınmış olması yetmez, ayrıca bu hakkın kullanımının yasa ile de düzenlenmesi gerekir.

Konu seçmen yaşı ile ilgili olduğuna göre, 18 yaşını bitirenlerin seçmen kütüklerine kaydedilmesinde 298 sayılı Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkında Kanun uygulanacaktır.

Bu Yasa'nın seçmen kütüklerinin düzenlenmesine ilişkin hükümlerin 298 sayılı Yasa'nın 33. maddesinde düzenlenmiştir.

Ancak, bu kez, bu hükmün uygulanması mümkün olmadığı için, 18 yaşını bitiren seçmenlerin yazımı, yine aynı Yasa'da düzenlenen "sandık seçmen listelerine itiraz" biçimiyle yapılacaktır.

Yüksek Seçim Kurulu 29.10.1995 gün ve 331 sayılı kararının eki 124/1 nolu genelgesi ile buna ilişkin düzenlemelerin takvimini açıklamıştır. Buna göre 18 yaşını dolduran yurttaşların seçmen olarak yazılabilmesi için 10 gün süre tanınmıştır.

Bu haktan yararlanması gereken yurttaş sayısı konusunda çeşitli rakamlar olmakla birlikte, Devlet İstatistik Enstitüsü Başkanlığının açıklamasına göre, doğumdan gelenler de dahil kütüğe ilk kez yazılması gereken yurttaş sayısı 8.000.000 (Sekiz milyon) dolayındadır ki, bu 10 günlük süre içinde her gün 800.000 (sekizyüzbin) kişinin, üstelik nüfus yoğunluğuna göre değişen yığılmalarla, yazılmasını gerektirir.

Anayasa Komisyonu'nda yasa teklifinin görüşülmesi sırasında bunun mümkün olamayacağı hem komisyon üyeleri tarafından, hem de bizzat YSK Başkanı tarafından dile getirilmiş ve başkan "en ideal çözümün olmadığını ve nüfus sayımı ile birlikte yazım gerektiğini" belirtmiştir.

Kuşkusuz, 18 yaşındaki yurttaşların tümünün seçim kütüğüne yazılmaması, seçim tarihinden kaynaklanmaktadır. Ancak seçimin hangi durumlarda zorunluluk olduğu, dilekçemizin önceki bölümlerinde dile getirilmiştir ve mevcut koşullarda seçimin yapılması bir zorunluluk değildir. Bu durumda, seçmen sıfatını Anayasa değişiklikleriyle ilk defa kazanmış olanların kendilerini yazdırmaları, yeni bir takım formaliteleri yerine getirmeleri gerekecektir. Oysa, aslolan seçmenlerin seçmen kütüğüne kamu makamlarınca yazılmasıdır. Yasa, daha önce yazılmış seçmenlere göre yeni seçmenlere yüklediği bu "kölfe"le seçme hakkının kullanımını güçleştirmektedir. Seçmenin kendisini yazdırması ancak, itiraz gibi arizi durumlar için sözkonusudur. Bir anayasal hakkın kullanılması, ancak itiraz durumlarında kullanılması gereken bir yönetime bağlanamaz.

Bu düzenleme nedeniyle, toplam seçmenin beşte birinin oy kullanamaması veya sınırlı bir bölümünün oy kullanması söz konusudur.

Bu nedenle, anayasal bir hakkın "seçim yapılma" mazeretiyle kullanılmaz hale getirilmesi sonucunu veren 4125 sayılı Yasa'nın 3. maddesi; genel aykırılık nedenleri içinde belirtildiği gibi, Anayasa'nın "demokratik hukuk devleti"ni düzenleyen 2. maddesini, "egemenliği ulus adına kullanmaya yetkili kılınan hiçbir kuruluşun hürriyetçi demokrasinin icaplarıyla belirlenmiş hukuk düzeni dışına çıkamayacağı"nı belirleyen Başlangıç bölümünün 3. fıkrasına ve seçmen yaşını 18 olarak düzenleyen 67. maddesinin 3. fıkrasına ve "seçme hakkı"na aykırıdır.

8- 4125 sayılı Yasa'nın 17. Maddesinin Anayasa'ya Aykırılığı:

4125 sayılı Yasa'nın 17. maddesiyle, 2839 sayılı Yasa'nın 34. maddesinden sonra gelmek üzere 34/A maddesi eklenmiştir. Maddenin iptal istemine konu olan 1. fıkrası şöyledir:

"Siyasî partilerin çıkaracakları ülke seçim çevresi milletvekili sayısının hesabı

Madde 34/A.- Seçime katılmış ve 33 üncü maddede belirtilen yüzde onluk ülke barajını aşmış olan siyasî partilerin adları alt alta ve aldıkları geçerli oy sayıları da hizalarına yazılır. Siyasî partilerin oy sayıları önce bire, sonra ikiye, sonra üçe.... ile ülke seçim çevresi milletvekili sayısına ulaşıncaya kadar bölünür. Elde edilen paylar en büyükten en küçüğe doğru sıralanır. Seçim çevresinden çıkacak milletvekili sayısı kadar bu payların sahibi olan partilere sayıların büyüklük sırasına göre milletvekili tahsis olunur."

Bu fıkradan iptali istenen bölüm "33 üncü maddede belirtilen yüzde onluk ülke barajını aşmış olan" ifadesidir.

Bilindiği gibi, 26.7.1995 gün ve 4121 sayılı Yasa ile yapılan Anayasa değişiklikleri sırasında Anayasa'nın 67. maddesinin son fıkrasına "temsilde adalet ve yönetimde istikrar" ilkeleri eklenmiş ve seçim yasalarının bu ilkeleri gözetecek biçimde yapılması zorunluluğu getirilmiştir.

Seçimlerde uygulanan yüzde onluk ülke barajı, 13.6.1993 günlü Resmi Gazete'de yayımlanan 2839 sayılı Milletvekili Seçim Kanunu'nun "Genel baraj ve hesaplanması" başlıklı 33. maddesi ile getirilmiş, o günden bu yana uygulanmış ve yasa 12 Eylül döneminde çıkarıldığı için, Anayasa'nın Geçici 15. maddesinin son fıkrasındaki hüküm gereği, Anayasa'ya aykırılığı iddia edilememiştir.

Ancak aynı hüküm, şimdi 34/A maddesiyle, bu kez ülke seçim çevresi milletvekilliği için getirilmiş ve yüzde onluk barajı düzenleyen 33. maddeye de gönderme yapılmıştır. Bu Anayasa'nın geçici maddesi nedeniyle daha önce Mahkemenizce tartışılma fırsatı bulunamayan bir konuyu dikkatinize sunmak için de bir fırsat yaratmıştır.

"Temsilde adalet" ilkesi, çok kısa bir tanımla, "siyasal partilerin aldıkları oy oranında TBMM'de temsil edilebilmeleri"dir. "Yönetimde istikrar" ilkesi ise, bu temsile, oyların aşırı bölünmesinin yol açacağı istikrarsızlığı önleyecek "sınırlar" getirilmesini mümkün kılar.

Bu sınırların Anayasa'nın 2. maddesinde belirtilen ve bir anlamda tüm Anayasal hakların en kısa biçimde ifadesi olan "demokratik hukuk devleti"ne uygun olması zorunludur.

"Demokratik hukuk devleti"nin anlamı, daha önce Anayasa Mahkemesi'nin çeşitli kararlarında yer almış, "temsil" ilkesinin demokratik hukuk devleti ile bağlantısı vurgulanmış ve genel ve eşit oy ilkelerinin de, Anayasa'nın 10. maddesindeki "genel eşitlik" ilkesinin değil, 2. maddedeki "demokratik hukuk devleti"nin gereği olduğu belirtilmiştir.

Gerek "eşit oy" ilkesini, gerekse bunu gerçekleştirme aracı olan temsilde adalet ilkesini korumanın yüksek yurt içi barajlarla bağdaşabileceği savı, "hukuksal" değil, "siyasal" bir savdır. Uygulamalar, dünyanın pek çok yerinde aksini kanıtlamıştır. Aşırı yüksek baraj, "temsilde adalet" ilkesini tümüyle ortadan kaldırmaktadır.

Bu nedenle "yönetimde istikrar" ilkesini, istikrarlı yönetimi mümkün kılacak adaletli bir temsil anlamında değil de, "salt çoğunluğun sağlanması" anlamıyla kabul etmek, demokrasinin temel ilkelerinden olan azınlığın kendini ifade edebilme ve bunun başta yasama organı olmak üzere her düzeye yansıtabilme ve demokratik yollardan çoğunluğa gelebilme hakkını sınırlamak anlamına gelir.

Oysa demokratik devlet, çoğunluğa da azınlığa da eşit haklar veren, üstelik çoğunluğa bu gücü kötüye kullanabilme olasılığını engellemek için sınırlamalar getiren ve her düşüncenin haklarını güvenceye alan devlettir.

Yüzde onluk barajın, TBMM'de temsil edilen siyasal partilerin azalması sonucunu vereceği, hattâ halen parlamentoda çok sayıda parti bulunduğu şikayetlerinin bir sonucu olduğunu ileri sürmek mümkündür.

Ancak, Anayasamız çok partili demokratik yaşamı" seçtiğine, siyasal partileri de "demokratik siyasal yaşamın vazgeçilmez unsurları" olarak kabul ettiğine, siyasal partilerin varlık nedeni de iktidar ve bunun ilk adımı olarak da TBMM'de temsil edilmek olduğuna göre, bunu olanaksız hale getiren düzenlemeler;

Anayasa'nın 2. maddesindeki demokratik devlet ilkesine, Anayasa'nın Başlangıç bölümünün 6. fıkrasına göre her yurttaşın kullanacağı belirtilen temel haklardan biri olan Anayasa'nın 68. maddesindeki siyasal parti kurma hakkına aykırıdır. Çünkü siyasal partiler, rastgele örgütlenmeler değil, anayasal yollardan iktidara gelmek ve ülkeyi yönetmek iddiası ile kurulmuş örgütlerdir. Bunun engellenmesi Anayasa'ya aykırıdır.

Burada yüzde on barajının, ülke seçim çevresi milletvekilliğine uygulanması söz konusudur ve iptal istemimiz buna yöneliktir.

Ancak, bu dava dolayısıyla gönderme yapılan 33. maddedeki genel ülke barajı uygulaması da, bu madde dolayısıyla gündeme geldiği için, Yüce Mahkeme'nin bu doğrultuda bir değerlendirme yapmasına da olanak verebilecektir.

Yürürlüğün Durdurulması İstemi:

Bilindiği gibi bazı maddelerinin iptali istenen 4125 sayılı yasa, Geçici 7. maddesinde, seçim tarihini 24 Aralık 1995 olarak belirlemiştir.

Anayasa Mahkemesi'nin yasal takvimi gereğince, kimi ayrık durumlarda ilk ve esas incelemeyi bir arada yaparak, konuyu karara bağladığına ilişkin örnekler olsa bile, bu tarihe kadar, konuyu esastan karara bağlayıp gerekçeli kararını Resmi Gazete'de yayımlaması çok zor görünmektedir. Örneğin, 1994'te 4044 sayılı "4 Aralık 1994 Günü Milletvekili ve Mahalli İdareler Ara Seçimi Yapılması Hakkında Kanun" hakkındaki davada, ilk ve esas incelemesi aynı anda yapıldığı halde, 40 günde sonuçlandırılabilmiştir. Ancak, bu kez bu kadarlık bir sürenin kullanılması bile seçim takviminin son 15 gününe gelmesi sonucunu doğurabilecektir.

Anayasa Mahkemesi'nin ilk kez 509 sayılı KHK hakkında açılan davada aldığı ve sonraki davalarda sürdürdüğü "yürürlüğün durdurulması" kararının önemi ve yerindeliği bu noktada bir kez daha ortaya çıkmaktadır.

Bazı maddelerinin iptali istenen 4125 sayılı Yasa, üç temel yasada değişiklik yapmaktadır ve 8 başlık halinde sunulan iptal istemimiz 24 asıl, 7 geçici toplam 28 maddelik yasanın, toplam 11 maddesinin belirli bölümleri için Anayasa'ya aykırılık savlarını içermektedir.

Bunların incelenmesi ve esastan karara bağlanması zaman alabilecektir. Bu nedenle aşağıda belirtilen maddeler için "yürürlüğün durdurulması" istenmiş ve bu istemin karara bağlanmasına yardımcı olmak amacıyla, maddelere ilişkin Anayasa'ya aykırılık nedenleri bu bölümde de özetlenmeye çalışılmıştır:

1- 4125 sayılı Yasa, 26.7.1995 günü Resmi Gazete'de yayımlanan 4121 sayılı Yasa ile yapılan Anayasa değişiklikleri ile anayasal güvenceye kavuşturulan hakların kullanımını düzenleyecek yasalar çıkarılmadan seçim kararı almıştır.

Bu kararı içeren "geçici 7. Madde, en başta yasaların Anayasa'ya aykırı olamayacağını düzenleyen Anayasa'nın 11. maddesine, "demokratik hukuk devleti"ni düzenleyen 2. maddesine ve "egemenliği ulus adına kullanmaya yetkili kılınmış hiçbir kuruluşun hürriyetçi demokrasinin icaplarıyla belirlenmiş hukuk düzeni dışına çıkamayacağına" dair Başlangıç bölümünün 3. paragrafına aykırıdır.

2- "Ülke seçim çevresi milletvekilliği"ni düzenleyen çeşitli hükümlerden,

a) Yasa'nın 8. maddesinin, "Bunun 100'ü ülke seçim çevresi milletvekili olarak seçilir. Ülke seçim çevresinden seçilen milletvekilleri, her parti bakımından her il için birden fazla olmamak kaydıyla, partinin yetkili kurulları kararıyla belirli iller ili ilişkilendirilir". hükmü, maddesine göre bir seçim bölgesinden seçilmesi gereken milletvekillerini, Türkiye genelinden seçip, sonradan iller ile ilişkilendirdiği için Anayasa'nın 80. maddesine, ayrıca bu kararı "parti içi demokrasi" ilkesine aykırı biçimde parti yetkili organlarına bıraktığı için Anayasa'nın 69. maddesine;

b) 13. maddesinin (b) fıkrasının sonundaki:

"Siyasi partilerin ülke seçim çevresi milletvekillerini aday listelerine oy pusulalarında yer verilmez" cümlesi seçmenin adaylar hakkında bilgi sahibi olmasını engellediği, ayrıca başka yollarla bilgi sahibi olması için gerekli düzenlemeleri içermediğinden, seçme hakkına ters düştüğü için Anayasa'nın 67. maddesine ve bu maddedeki ilkeleri doğal olarak bünyesinde barındıran demokratik hukuk devleti ilkesine ters düştüğü için 2. maddesine;

c) 17. maddenin sonundaki

"Milletvekilliği ara seçimlerinde boşalan üyelikler arasında ülke seçim çevresi milletvekilliklerinin de bulunması halinde, ara seçim yapılan seçim çevrelerinde siyasi partilerin çıkaracağı ülke seçim çevresi milletvekillerinin sayısı, bu seçim çevrelerindeki geçerli oyların toplamı üzerinden bu madde hükümlerine göre hesaplanır. ayrıca seçim yapılmaz." paragrafının Türkiye barajını geçen partiler arasından "d'Hondt" sistemine göre seçilen ülke seçim çevresi milletvekillerinin, bunun tam tersine ülkeyi de hukuka aykırı da olsa sonradan ilişkilendirildikleri ili de temsil etmeyen bir biçimde, herhangi bir ara seçimde seçilmesine olanak sağladığı için, Anayasa'nın yukarıda belirtilen nedenlerle yine 80. ve 2. maddesine;

d) Geçici 4. maddenin tamamı, bu milletvekili adaylarının, siyasi partilerin merkez organlarınca belirlenmesini içerdği ve bu nedenle parti için demokrasiye ters düştüğü için bu konuyu düzenleyen Anayasa'nın 69. maddesine aykırıdır.

3- Bağımsız milletvekilliğini düzenleyen hükümlerden;

a) 13. maddenin (d) fıkrasının, bağımsız adaylara kendi oy pusulalarını kendilerinin bastırma yükümlülüğünü getirmesi "eşitlik" ilkesine aykırı olduğu, uygulamada da "gizli oy" ilkesinin zedelenmesi sonucunu vereceği için Anayasa'nın 10. ve 67. maddelerine;

b) 1- Bağımsız adayların seçilememesi durumunda yatırdıkları paranın Hazineye aktarılmasını öngören 20. madde;

11- Bağımsız adayların, adaylık başvuru süresini sınırlayan 21. madde;

111- Bağımsız adayların seçim propagandası yapmalarını olanaksız hale getiren Geçici 5. madde;

Bağımsız siyasi faaliyette bulunma hakkını sınırladığı için Anayasa'nın 67., milletvekili seçilme hakkını sınırladığı için Anayasa'nın 76. maddesine aykırıdır.

4- 4125 sayılı Yasa'nın 9. maddesi, DİE tarafından yapılan yasal ve bilimsel tahminleri esas almayıp, illerin çıkaracağı milletvekili sayısı 1990 nüfus sayımına göre yaparak, bazı illerin lehine bazı illerin aleyhine bir durum yarattığı için, eşit oy ilkesini düzenleyen Anayasa'nın 67. ve daha önce belirtilen nedenlerle Anayasa'nın 2. maddesine aykırıdır.

5- 4125 sayılı Yasa'nın il barajı getiren 16. maddesi, maddesinde açıklanan nedenlerle eşit oy ilkesine, seçme hakkına, milletvekili seçilme hakkına, yani Anayasa'nın 2., 67., 68. ve 76. maddelerine aykırıdır.

6- Yurt dışında bulunan yurttaşlarımızın oy kullanmasına dair Geçici 2. madde, Anayasa'nın emrettiği yasal düzenlemeyi getirmediği için 67. maddenin 2. paragrafına, seçme hakkını sınırladığı için 1. paragrafına, yasaların Anayasa'ya aykırı olamayacağına dair 11. maddesine ve demokratik hukuk devletini düzenleyen 2. maddesine; ayrıca madde yasama organına ait yasa ile düzenleme yetkisini YSK'ya devrettiği için Anayasa'nın 7. maddesine ve son olarak Anayasa'daki "bulunan" ifadesi "mukim" biçiminde daraltıldığı için Anayasa'nın 67. ve 11. maddesine aykırıdır.

7- 18 yaşındaki yurttaşların oy kullanma hakkını düzenleyen 3. madde, seçme hakkının kullanılması için gerekli güvenceleri içermediği için Anayasa'nın 67. maddesine aykırıdır.

8- Ülke seçim çevresi milletvekilliğinde uygulanacak olan yüzde on ülke barajını düzenleyen 17. maddedeki "33 üncü maddede belirtilen yüzde onluk ülke barajını aşmış olan" ifadesi, temsilde adalet ve yönetimde istikrar ilkesini düzenleyen Anayasa'nın 67. maddesine aykırıdır.

Hukukumuzda, "yürürlüğün durdurulması" kararı alınması için "hukuka aykırılık" ile "telafisi mümkün olmayan haller"in birlikte arandığı bilinmektedir.

İptali istenen maddelerin hukuka aykırılık nedenleri dilekçemizde sunulmuş ve yukarıda özetlenmiştir.

Konuya, "telafisi mümkün olmayan zararlar" açısından yaklaşıldığında ise, konu en az hukuka aykırılık kadar vahimdir. Çünkü yürütmenin durdurulması istenen bir seçim kanunudur ve içinde seçim tarihini de barındırmaktadır.

Yürürlüğün durdurulmaması, yasada yer alan tarihte seçim yapılması sonucunu doğuracak, Türkiye yeni yöneticilerini seçecek, TBMM üyeleri, yani yasama organı ve ona bağlı olarak hükümet değişecek, kısaca ülke geri dönülemez bir noktayı geçmiş olacaktır. Üstelik, bunun telafisi mümkün olmayacaktır.

Bu nedenler, yukarıda sunulan Anayasa Mahkemesi'nin yargı süreci ile birleştirilerek, başlayan seçim takvimi ve bu nedenle yapılacak hazırlıklar, seçim harcamaları, kimi kamu görevlilerinin görevden çekilmesi gibi telafisi mümkün olmayan durumlar ve açık Anayasa'ya aykırılık nedenleri ile 4125 sayılı Yasa hakkında "yürürlüğün durdurulması" kararı verilmesi istenmektedir.

Sonuç ve İstem:

Yukarıda anlatılan neden ve gerekçelerle, 28 Ekim 1995 tarih ve 22447 Mükerrer sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan, 4125 sayılı Kanun'un ilgili maddelerinin iptali ile Anayasa'ya aykırılığı açık Kanun'un yürürlükte kalması telafisi mümkün olmayan zararlara yol açacağı için dava esastan karara bağlanana kadar tümü hakkında "yürürlüğün durdurulması kararı" verilmesi istenmektedir.

Sonuç olarak,

1- 4215 sayılı Yasa hakkında; Anayasa'nın "Başlangıç"ının 3. paragrafına, 2., 7., 10., 11., 67., 68., 69., 76. ve 80. maddelerine aykırı olduğu ve uygulanması halinde telafisi mümkün olmayan durumlar yaratacağı için dava esastan karara bağlanıncaya kadar yürürlüğünün durdurulması kararı verilmesini,

2- 4125 sayılı Yasa'nın

a) 8. maddesinin, "Bunun 100'ü ülke seçim çevresi milletvekili olarak seçilir. Ülke seçim çevresinden seçilen milletvekilleri, her parti bakımından her il için birden fazla olmamak kaydıyla, partinin yetkili kurulları kararıyla belirli iller ile ilişkilendirilir" hükmü Anayasa'nın 69. ve 80. maddelerine,

b) 9. maddesinin 2. fıkrasında yeralan "son genel nüfus sayımı ile belli olan Türkiye nüfusu, geri kalan milletvekili sayısına bölünmek suretiyle bulunur." cümlesi Anayasa'nın 2. ve 67. maddelerine,

c) 13. maddesinin (b) fıkrasının sonundaki "Siyasi partilerin ülke seçim çevresi milletvekilleri aday listelerine oy pusulalarında yer verilmez" cümlesi, Anayasa'nın 2. ve 67. maddelerine, 13. maddesinin (d) fıkrasının ise Anayasa'nın 10. ve 67. maddelerine,

d) 17. maddesinin "Milletvekilliği ara seçimlerinde boşalan üyelikler arasında ülke seçim çevresi milletvekilliklerinin de bulunması halinde, ara seçim yapılan seçim çevrelerinde

Esas Sayısı : 1995/54
Karar Sayısı : 1995/59

siyasi partilerin çıkaracağı ülke seçim çevresi milletvekillerinin sayısı, bu seçim çevrelerindeki geçerli oyların toplamı üzerinden bu madde hükümlerine göre hesaplanır. Ayrıca seçim yapılmaz." paragrafının Anayasa'nın 2. ve 80. maddelerine ve "33 üncü maddede belirtilen yüzde onluk ülke barajını aşmış olan" cümlesi Anayasa'nın 67. maddesine;

e) Bu kapsamda ülke seçim çevresi milletvekilliği ile ilgili hükümlerin iptali halinde,

1- 11. maddede yer alan "ülke seçim çevresi milletvekilleri aday listelerini"

11- 17. maddenin tamamını

111- 19. maddedeki "Ülke seçim çevresinden milletvekili seçilenlerin tutanakları ise YSK tarafından tanzim edilerek seçilenlere verilir." hükümlerini Anayasa Mahkemesi Kanunu'nun 29. maddesine göre,

f) 16. maddesinin, "Bir seçim çevresinde kullanılan geçerli oyların toplamının o çevreden çıkacak milletvekili sayısına bölünmesiyle elde edilecek sayıdan az oy alan siyasi partilere ve bağımsız adaylara milletvekili tahsis edilmez. Ancak, iki ve üç milletvekili çıkaran seçim çevrelerinde bu oran yüzde yirmibeş olarak uygulanır ve bu seçim çevrelerinde kullanılan geçerli oyların yukarıda belirtilen oranlardan azını alan siyasi partilere ve bağımsız adaylara milletvekilliği tahsis edilmez" hükmünün, Anayasa'nın 2., 67., 68. ve 76. maddelerine,

g) 20. maddesinin, Anayasa'nın 67. ve 76. maddelerine,

h) 21. maddesinin, Anayasa'nın 67. ve 76. maddelerine,

ı) Geçici 2. maddesinin tamamının Anayasa'nın 2., 7. ve 67. maddelerinin 1. ve 2. paragrafına, Anayasa'daki "bulunan" ifadesi "mukim" olarak daraltıldığı için 67. ve 11. maddelerine,

i) Geçici 4. maddesinin tamamı Anayasa'nın 69. maddesine,

j) Geçici 5. maddesinin, Anayasa'nın 67. ve 76. maddelerine,

k) Geçici 7. maddesinin, Anayasa'nın 11., 2. maddesine ve "Başlangıç" bölümünün 3 paragrafına,

aykırı olduğu için iptaline karar verilmesini saygılarımızla arz ederiz.""